

Prim-rabin dr. Ernest Neumann, tatăl meu

De **Getta Neumann**

Amintirea rabinului Ernest Neumann este un leit-motiv în mărturiile pe care le-am consemnat, persoana lui fiind, timp de mai bine de o jumătate de secol, punct de reper și element identitar pentru comunitatea evreilor transilvăneni și, în special, timișoreni. Personalitate carismatică, el a fost respectat de toți, iubit de mulți. Copil fiind, era firesc să-mi admir și să-mi iubesc tatăl; abia mai târziu am devenit conștientă de dimensiunea lui istorică.

Copilăria și studiile

Ernest (Ernö) Neumann s-a născut la 12 ianuarie 1917, la Ceica, Bihor, o așezare mică, în care locuiau doar vreo 70 de familii de evrei, care aveau totuși un rabin, un *haham* (măcelar ritual) și un *melamed* (profesor). Tatăl lui, Wilhelm Neumann, un bărbat scund și îndesat, cu ochi vioi și ageri, era cunoscut în sat ca om deștept, bun, muncitor. Era administratorul unei mici fabrici de gheață și al unei mori de ulei de floarea soarelui, care aparțineau fratelui său din Oradea. Avere nu a făcut, dar a reușit să-și trimită fiul la studii. Mama, Berta, era o femeie deosebit de frumoasă, de la care tatăl meu a moștenit trăsăturile regulate, nobile, ochii negri și strălucitori, ținuta elegantă. Familia ducea o viață religioasă, dar nu ultra-ortodoxă; bunica mea nu a purtat perucă, după câte știu. Când eu aveam doi ani, în 1951, bunicii mei au făcut *alia* și, cu toate că erau deja în vârstă, s-au descurcat bine în Israel, la Rishon Lezion, unde au deschis o mică prăvălie de cafea. Mi-am revăzut bunicii 20 de ani mai târziu, într-o casă de bătrâni: bunica nu mai știa de ea, bunicul a avut câteva momente de luciditate.

Ernö este un băiețel vioi, cu prieteni de toate naționalitățile, copii de țărani, „Tudor și Jancsi și Herși”¹, cum îmi povestea tata. Se cațără în pomi să culeagă cireșe și mere, se duce la pescuit și, cel puțin o dată, se întoarce mândru acasă cu peștișori care se dovedesc a fi mormoloci de broască! La *heder* învață să citească și să scrie în ebraică, la vârsta de patru ani. Poartă *paies*, până ce un frizer antisemit sau pus pe glume proaste i le tunde. Băiețelul e tare nenorocit și aleargă acasă, plângând.

După cele patru clase primare la Ceica, frecventează Gimnaziul Israelit Ortodox din Oradea, unde stă la unchiul lui. Dimineața învață materiile prescrise pentru acest nivel de învățământ, după-amiaza are ore de Talmud. Continuă la Liceul Român Unit „Samuil Vulcan” din Beiuș, un liceu cu renume în Transilvania. Dotat cu o memorie excepțională, învățatul îi vine ușor și excelează în materiile umaniste și științifice, cu toate că unii profesori antisemiți fac tot posibilul să-i scadă notele. Cu colegii de clasă se înțelege în general bine, dar atmosfera înveninată a anilor '30 se repercutează asupra relațiilor dintre tineri. Într-o pauză, un grup de băieți îl înconjoară, îi aruncă un palton peste cap, ca să nu îi recunoască, și îl lovesc, îl bat. La întâlnirea de 40 de ani de la terminarea liceului, am văzut cum foștii colegi s-au adunat în jurul tatii și s-au scuzat, stânjenți, pentru comportarea lor de atunci. Tata a surâs blând, a dat din cap înțelegător – răzbunător nu a fost niciodată –, dar suferința nu o uitase.

Ca adolescent, este deja un entuziast. lubește literatura, declamă poezii cu înflăcărare; este mândru când câștigă un premiu pentru recitarea poeziei *Imn religios* de Vasile Alecsandri. La examenul de bacalaureat la Oradea, este clasat primul dintre 50 de absolvenți. Visul lui este să

¹ Citatele din text provin din manuscrise și interviuri publicate în *Memoria Salvată I*, pe pagina de web memoria.ro și în ziare.

devină avocat, pentru că vrea să-i apere pe cei nedreptățiți, ignorând că, așa cum remarca mai târziu mama, un avocat trebuie să-i apere și pe cei vinovați. Se zvonește însă că la Universitatea din Cluj, studenții evrei sunt bătuți, așa că preferă să meargă la Seminarul Rabinic și la Univesitatea Pázmány Péter din Budapesta, unde își face doctoratul. Rabinatul, ales aproape din întâmplare, va deveni o vocație, menirea vieții lui.

În timpul studenției leagă prietenii care vor dura o viață întreagă, în ciuda distanțelor care se interpun ulterior: Nicolae (Miklós) Schönfeld, care devine rabin la Arad, apoi profesor în Israel; Béla Fischer, rabin în SUA; Zvi Asaria, rabin și istoric în Israel și Germania. Este remarcat de colegi și de profesori pentru talentul său oratoric. Unul dintre aceștia îi spune: „*Magának arany van a torkában!*”²

În anii războiului

În septembrie 1940, Transilvania de Nord este atașată Ungariei și, ca urmare, ca să ajungă din Budapesta acasă, la Beiuș, care a rămas în România, Ernő trebuie să treacă granița cu ajutorul unor contrabandiști. Legionarii fiind la putere, era destul de primejdios. Ajuns cu bine, când s-a urcat în tren, un cetățean i-a zis: „Faceți loc lu’ Domnu’ Părinte, că doar e popa de-al nostru” – îmi povestea tata râzând. Avea pălărie neagră, o barbă scurtă, neagră. Așa arăta...

Locuiește un timp la sora lui, Flori, la București, unde, în ianuarie 1941, îl prinde rebeliunea legionară. După trei zile cumplite, după reprimarea rebeliunii și eliminarea lui Horia Sima, „am făcut o plimbare pe străzile Dudești și Văcărești, ca să văd și eu urmele groazei – totul era jefuit, totul aruncat pe jos, sticlărie pretutindeni. Într-un magazin era pusă o tăbliță: *Din greșeală jefuit! Ulterior se va restitui.* Era un magazin de bijuterii. Asta voia să spună că s-a crezut că este un magazin, proprietate evreiască, dar nu era, era al unui român oarecare”. Tata a sesizat comicul situației: legionarii „onorabili” se scuză politicos pentru o infracțiune pe care o consideră justificată, în numele unui codex moral care permite crimele rasiste.

La treizeci de zile³ după rebeliune, asistă în Templul Coral din București „la un eveniment care mi-a influențat viața”. Templul este plin de lume, iar șeful rabin de atunci, Alexandru Șafran, evocă masacrul, devastarea și durerea: „...și băncile plângeau! A fost ceva cutremurător...” Trăirile din acea iarnă a anului 1941 și figura rabinului Șafran îl marchează pentru toată viața și, din acel moment, Ernest Neumann își asumă misiunea de rabin.

La 3 aprilie 1941 intră în serviciul Comunității timișorene, pe postul de rabin rămas vacant după decesul rabinului Jakab Singer (1867-1939), rabin erudit, autor al unor lucrări despre evreimea timișoreană. Pe vremea aceea, Comunitatea număra 13.000 de membri, funcționau mai multe sinagogi și școli. Pentru a avea dreptul să practice rabinatul în România, tata dă un examen de capacitate pentru noțiuni de limba română, istorie, geografie și drept, pe lângă cunoștințele de iudaism. Din comisie face parte și dr. Alexandru Șafran.

Predă religie și istoria evreilor la Liceul Israelit și ține predici în sinagogi, mai cu seamă în Sinagoga din Fabric care va deveni „sinagoga lui” timp de zeci de ani. În 3 august 1941 se instaurează dictatura antonesciană, iar măsurile antisemite cad grindină. Toți tinerii care au împlinit vârsta de 18 ani sunt obligați să se adune în Arena „Electrică”, de lângă Gara Mică din Timișoara, și sunt repartizați în lagăre de muncă forțată. Unii ajung la Târgu Jiu, alții la Lipova, la Piatra Olt, Pâncota, Turnu Severin, Doaga. Tata e repartizat în lagărul de muncă de la Filiași,

² Aveți aur în gât! (maghiară)

³ La 30 de zile (*Șeloșim*, în ebraică) după o înmormântare, se ține un serviciu religios care marchează sfârșitul perioadei oficiale de doliu.

dar este eliberat după două săptămâni, prin intervențiile Comunității.

Este o situație foarte grea. Lumea în care evreii aveau un rost se prăbușește. Spectrul deportării terorizează întreaga comunitate. Bărbații sunt în detașamente de muncă forțată, familiile o duc foarte greu. Împreună cu dr. Samuil Ligeti, președintele Comunității, rabinul merge în toate templele și ține cuvântări de încurajare. După 15 ani, scrie: „Eu îmi făceam datoria cu elan tineresc și multă exigență față de mine însumi, față de îndatoririle mele”. Așa va fi să fie până la capăt.

Câteva momente din acea perioadă, pe care le amintește cu o ocazie sau alta:

Șavuot 1942. „Împreună cu câțiva credincioși mă apropii de intrarea templului din Cetate, dar nu putem intra. Huligani aruncă cu ouă stricate, templul rămâne închis în cele două zile de sărbătoare. Jigniri și umilințe! Locuințele au devenit loc de refugiu, dar și închisoare.”

Sunt ani în care se opune rezistență prin organizații de ajutorare, cum a fost Apărarea Patriotică la care participă, și prin păstrarea ritului iudaic în ciuda interdicțiilor, ca în 1942 și 1943, când se interzice fabricarea azimei. Cu toate că era riscant, se înghebează un cuptor în cartierul de periferie Mehala și se pregătește azimă, 400 de grame de persoană, pentru cei care vor să păstreze datina de Pesah. În expuneri publice îndrăznețe, rabinul Neumann critică regimul, riscând să fie denunțat. Are în buzunar manuscrisul unei asemenea cuvântări, când este arestat de un polițist, dar, din fericire, nu este perchezitionat și este lăsat liber. În textul respectiv arăta „că ceea ce se petrece e absolut inuman și că noi nu trebuie să ne pierdem curajul, pentru că istoria noastră nu conține doar un singur episod de acest fel, ci că fiecare filă a istoriei poporului nostru e îmbibată de lacrimi și sânge.” Și îl citează pe profetul Ieșaiahu (Isaia) 26:20:

„Du-te, poporul meu, intră în odaia ta și închie ușa după tine, ascunde-te câteva clipe, până va trece mânia”.

לך עמי בא בקדרתי, וסגר דלתך בעדתי;
חבי כמעט-רגע, עד יעבר ועם.

Ține cuvântări fulminante, se dăruiește trup și suflet misiunii de a consola și a încuraja.

Într-un accident într-un lagăr de muncă forțată mor trei tineri de 18-19 ani: Weingewürtz, Putman și Gombo. La înmormântare sunt 2.000 de oameni care niciodată nu vor uita această tragedie și cuvintele tânărului rabin.

Ernest Neumann este un entuziast și un pasionat prin temperament, iar evenimentele istorice îl întăresc în credința că etica iudaică și dorința de a învinge răul prin rațiune și bunătate sunt mijloace de rezistență disponibile și eficiente. Nu își pierde încrederea în oameni. Când povestește despre anii războiului, nu uită să amintească de „oamenii de treabă”. Ca și alții, găsește pe cineva care îi permite să vină la el acasă, să asculte BBC-ul în limba română, „...ca să fiu în contact cu lumea, ca să am motive, la început, de disperare, și mai târziu, după ce s-a întors situația de pe frontul de Est, de încurajare a elevilor și a enoriașilor mei”. La orele de religie agață pe tablă o hartă pe care urmărește mersul frontului împreună cu elevii de care-l despart doar câțiva ani.

23 august 1944 este, pentru comunitate, ziua eliberării din toate punctele de vedere. „Am redevenit oameni!”, exclamă rabinul, profesorul, jurnalistul, evreul Neumann.

Experiența anilor 1940-45, grefată pe învățătura biblică și talmudică, i-au creat tiparul gândirii. Nu o dată spune: „Asta nu se poate uita niciodată”. Este animat de idealul comunist, sperând că „viața de paria de care am avut parte a luat sfârșit și că zorii unei vieți demne au apărut și în ceea ce ne privește”. Mărturisește cu candoare: „Nu le dădeam crezare acelor ofițeri sovietici care ne atrăgeau atenția: «Nu rămâneți aici, pentru că noi știm ce înseamnă comunismul». Noi le-am spus: «Nu știm cum e la voi, dar noi vrem să construim o altă viață, bazată pe dreptate socială, pe dragoste de om, pe apropiere umană, pe frățietate, eliminând ura, discriminarea rasială sau de orice fel.»” În această perioadă, publică articole în „Lupta patriotică”, „Banatul” și alte ziare.

După doar câțiva ani se dezmeticește și își dă seama că speranța a fost deșartă.

Soț și tată, profesor și rabin

În 1946 o întâlnește pe mama. Edit Fuchs, născută în 1921, era din Sighet, orășelul pitoresc din nordul Transilvaniei, unde se varsă Iza în Tisa și munții împăduriți nu sunt departe. Casa familială era pe strada principală, unde se afla și magazinul de textile care era locul de muncă și sursa de venit. Părinții mamei mele, Eugen și Sara, erau evrei ortodocși, cu șase copii și cu gospodărie *cașer*. Copiii creșteau totuși destul de liber, așa că nu s-au sfiit să ascundă peruca bunicii care a fost astfel nevoită – prea supărată nu a fost! – să renunțe la ea. Viața era frumoasă și veselă la Sighet, cu petreceri, dans și concerte de pian în casă, cu excursii în munți, cu schiat iarna și cu baie în râu, vara.

În 1944, familia Fuchs – părinții cu Edit, cu Zseni, sora ei mai mare, cu Moși, fratele ei iubit, student la drept, cu Ottika, băiețelul surorii care murise la nașterea copilului, au coborât din vagoane la Auschwitz. Edit, 23 de ani, era la brațul mamei ei. Un ofițer cu alură elegantă, cu mânuși albe, indica direcția în care să meargă, la dreapta sau la stânga. Era dr. Mengele, „îngerul morții”. Mama și fiica au pornit-o într-un sens, dar ofițerul le-a separat și a trimis-o pe fiică în direcția opusă. Le-a venit greu să se despartă...

Edit își pierde tatăl, mama, pe Moși și pe Ottika. Se întoarce la Sighet, în casa părăsită, golită de vecini. La Timișoara, într-un cerc de prieteni, îl întâlnește pe Ernő care este atras de tânăra frumușică, vioaie și inimoasă, cu simț pentru poezie, dar și pentru viața practică. Edit este cucerită de tânărul frumos, cu alură romantică și cu aură de idealist, care îi recită versuri și îi ține prelegeri despre iudaism și politică. Se căsătoresc în 9 mai 1948. Nunta va fi ca în basme: o pereche superbă, în Sinagoga din Fabric, tixită de lume, vreo 2.000 de oameni. Pentru Edit și Ernő, data evocă ziua capitulării Germaniei naziste din 9 mai 1945, așa că, pentru ei, 9 va rămâne toată viața cifra care aduce noroc. Era o zi cu soare. Erau timpuri grele, dar încă totul era posibil și oamenii erau optimiști, credeau într-un *mai bine*.

În dimineața zilei de 10 mai, la Herculane, Edit are surpriza să-și vadă soțul devorând un kilogram de cireșe, ispravă care a rămas proverbială și repetată de mai multe ori în timpul căsniciei.

Peste nouă luni am sosit eu. Am avut mereu sentimentul că părinții mei gravitau în jurul meu, dar uneori le surprindeam privirile complice, înțelegerea trainică dintre ei. Când tata venea acasă de la sinagogă sau de la birou, se anunța din casa scării prin fluierat și chiote, iar mama strălucea când îl vedea. Le aud încă râsul, acel *fou rire* care izbucnește fără motiv, din preaplina bucuriei de a trăi și de a fi împreună.

În 1951, imediat după ce bunicii au plecat în Israel, cortina de fier cade, iar noi, înscriși pentru

plecare, rămânem pe loc. În iarna anului 1958, pe drumul spre casă de la o ședință cu părinții la școala mea, tata alunecă și cade. Operația în urma fracturii de femur este un eșec, va trebui repetată... Îl văd pe tata cum merge în cărje, apoi cu baston, numără pașii, încearcă să lungească treptat traseul, stoic, demn. Apoi face temele de casă cu mine.

Îmi amintesc de pasul lui agil și rapid, de cum m-a purtat pe umeri, de excursiile în munți, la Lacul Roșu, unde ne petreceam vacanța în vila Federației, de cum juca fotbal și ping-pong. Dar de la vârsta de 41 de ani, urmările grave ale aceluia accident rămân un handicap. Altfel, poate am fi încercat din nou să plecăm...

Tata este foarte atașat de Israel. Dimineața și seara ascultă știrile la Europa Liberă, la Radio Israel, urmărește fiecare eveniment cu îngrijorare. Când Dani are 6 ani, părinții mei vor să fie primii care să-i arate Israelul. După sejurul în țară, băiețelul meu mi-a povestit nedumerit cum bunicii îi arătau soldații israelieni, cu mândrie și admirație. Abia mai târziu a înțeles ce a însemnat priveliștea tinerilor în uniformă și înarmați pentru ei, care fuseseră neputincioși în fața terorii și a voinței naziștilor de a-i nimici.

În ciuda handicapului, tata a încercat să trăiască normal. Elevii lui își aduc aminte cum juca ping-pong cu ei în taberele de vară. Daniel își amintește înduioșat cum, la 5 anișori, trăgea la poarta pe care bunicul lui o apăra cu bastonul. Tata nu se cruța și participa la toate activitățile. Pentru el era un principiu să nu întristeze pe nimeni; l-am auzit făcându-și reproșuri că a fost „ursuz”, că poate a supărat pe cineva.

An după an, de Roș Hașana și Iom Kipur, mergea la brațul mamei, bineînțeles pe jos, așa cum cere datina, din Sinagoga din Fabric în Sinagoga din Cetate, pentru ca în ambele lăcașuri de rugăciune să răsune mesajul rabinului și serviciul divin să fie sărbătoresc. Îmi arăta uneori palma cu pielea roșie cu bătăături, cu zâmbetul pe buze, căci nu a procedat sub nicio constrângere, în afara celei interioare. Spune tata undeva: „...nu m-am cruțat nici fizic, nici spiritual, atât pe plan local, cât și vizitând periodic, când unele, când altele dintre comunitățile din Banat, Ardeal și Oltenia, cele mai multe deplasări făcându-le cu trenul, uneori în condiții cu totul vitrege”.

În primii lui ani de rabinat formează un „triumvirat” împreună cu capul Bisericii Ortodoxe, Mitropolitul Nicolae Corneanu, și cu Sebastian Kräuter, episcopul catolic, mânați de „hotărârea ca, prin mijlocirea credinței în același unic Dumnezeu, să facem pe toți păstorii noștri să devină o familie unitară, ținând seamă de adevărul evidențiat de profetul Maleahi:

„Oare nu avem cu toții același Părinte ceresc, oare nu același Dumnezeu ne-a creat pe toți?”
(Maleahi 2:10)

הָלוֹא אֲבֹתֵנוּ לְכֻלָּנוּ, הָלוֹא אֵל אֱהָד בְּרַאשֵׁינוּ

De Crăciun, Anul Nou și Paști, se ținea o recepție în vila Mitropoliei, unde se întruneau lumea clericală și floarea municipalității și intelectualității timișorene. Tata își avea locul rezervat în fotoliul Biedermeyer, la măsuta la care mitropolitul se instala pe canapea. Pe o tăviță erau mici sandvișuri cu brânză și roșii, pregătite special pentru el, ținându-se cont de restricțiile alimentare ale cașrutului. Zeci de ani, rabinul Neumann a fost *maître de cérémonie* la Mitropolie, el îl desemna pe cel care urma să ia cuvântul la întrunirile festive, având grijă să nu neglijeze niciun cult, nicio persoană. A reprezentat obștea evreilor în așa fel, încât omul de pe stradă îl considera

„rabinul nostru”. Tot orașul îl cunoștea și îl respecta; și, prin el, comunitatea pe care o reprezenta.

Era foarte apropiat de mitropolitul Nicolae, ceva mai tânăr decât el, cu care împărtășea o înțelegere umanistă a mesajului biblic și un spirit de deschidere spre celălalt. Îmi amintesc, aveam opt-nouă ani, că Mitropolitul a dat curs unei invitații la noi acasă. Am cinat într-o ambianță destinsă de prietenie. Înalt Prea Sfințitul era cald față de mama și de mine, cred că îi plăcea familia noastră. Iar tata era, cum îi era felul, un prieten bun, puțin naiv, încrezător, sensibil.

Ernest Neumann cunoștea pe fiecare în parte și era alături de fiecare în momentele cele mai importante din viață, de la *Brit Mila* la doliu, dar și în viața de toate zilele. A dat din imensa lui dragoste de oameni, din puterea lui de a însufleți, de a transmite din elanul lui propriu – și a fost răsplătit cu generozitate. Privesc inscripțiile gravate pe cadouri – o plăcuță de argint, o cupă, o tavă – primite de la colaboratorii lui: „Bunului nostru prieten”, „Iubitului nostru rabin”, „Cu multă dragoste”... „Numai cine e însuflețit poate să însuflețească”, spunea tata; așa se explică afecțiunea pe care a trezit-o în atâția oameni. Dar mai era ceva, ceva inefabil: un dar aparte, farmec, talent, carismă...

A rămas fidel idealurilor tinereții. „Dacă drum de viață absolut rectiliniu nu există, în tot cazul o linie dreaptă leagă primele mele predici de cele din ultimii ani. Visele pe care am îndrăznit să le țes, la început, nu fără risc, privind realizarea utopiilor viziunilor profetice, schițând epoca mesianică, în care nu va mai fi nedreptate, oprimare, om superior și om inferior, când focul dragostei de om va cuprinde toată fața pământului, pe care nici cea mai involburată cască nu o va putea stinge, pot fi regăsite și în predicile recent rostite, neîncetând să propovăduiesc că noi, fii ai poporului martirizat, în pofida tuturor decepțiilor, trebuie să credem, cu o credință fermă, că va veni vremea când în inima și cugetul fiecărui om va fi încrustată perla perlelor preceptelor, acel: «Să-l iubești pe semenul tău ca pe tine însuși», comandament superior care va călăuzi viața fiecărui om. Și că acest crez, această speranță invită, între altele, la respectarea întocmai a interdicției Torei noastre: «Să nu cunoști răzburare și să nu ții supărare».” Motto-ul lui era o frază din profetul Amos, pe care o citează des:

„Căutați binele, și nu răul, ca să trăiți.”

דַרְשׁוּ טוֹב וְאַל רָע לְמַעַן תִּחְיִו

În decembrie 1989, după răsturnarea regimului dictatorial al lui Ceaușescu, se ține un serviciu religios în Piața Victoriei, în fața Catedralei. Se strâng mii și mii de oameni. Rabinul Neumann dă glas emoției imense care a cuprins pe toată lumea. Este un discurs extraordinar, ținut de un om care vibrează cu semenii lui și stăpânește arta de a le formula gândurile și sentimentele.

În 1994, mama se stinge din viață. Tata încearcă să-și învingă tristețea și singurătatea, redublându-și activitatea într-o comunitate care se împuținează din ce în ce mai mult.

Bunicul

Zece ani mai târziu, când l-am pierdut și pe el, Daniel a reușit să redea în modul cel mai nimerit ceea ce a însemnat tata, bunicul, Apu al nostru, pentru noi.

„Bunicul m-a învățat multe. De fiecare dată când vorbeam la telefon, în fiecare zi pe care am petrecut-o împreună, mi-a repetat că trebuie să studiez. Trebuie să fac binele și să fiu util

societății. Să fiu un bun evreu. Iudaismul, principiile sale etice și tradiția joacă și vor juca un rol central și în viața mea.

Rabinul Neumann cu Daniel, nepotul lui, în 1986

Râsul și candoarea lui ne lipsesc acum. Ca de pildă astăzi, o zi însoțită de iunie, când mama îmi atrage atenția asupra cireșelor care lucesc, roșii, în pom. Unde rămâne bucuria de a-l chema pe bunicul meu la telefon, pentru a-i auzi încântarea la această veste? Entuziasmul lui față de lucrurile mărunte ale vieții stârnea în noi mai multă plăcere decât realitatea însăși. Mai presus de toate iradia vitalitate, bucuria de a trăi...

Era un om plin de viață. Îmi voi aminti întotdeauna gesturile și expresia feței lui. Cum îi străluceau ochii plini de focul convingerilor sale. Capul său deștept, ușor aplecat pe o parte, când asculta atent pe cineva. Marea enervare și trepidație, când îi era teamă să ajungă prea târziu undeva, cu toate că avea o jumătate de oră avans. Gestul lui larg de apreciere, când savura o felie de pepene roșu.

Felul de a reacționa atât de intens la detaliile vieții era tipic pentru Apu. Pentru bunicul meu, viața era întotdeauna ceva minunat și fiecare zi era importantă și nouă. Viața nu devenise pentru el niciodată o rutină, de aceea nu a devenit niciodată bătrân.”